

Szörényi László

A 18. századi magyarországi jezsuiták Mátyás királyról alkotott képe

Mindszenti Antal *Propugnaculum Reipublicæ Christianæ* című műve első kötetének (1724)

Mátyás királyra vonatkozó részleteiről

Talán megbocsát az olvasó, ha föleleveníték egy régi beszélgetést Tarnai Andorral. Olyan szerencsés voltam egykoron, hogy kezdő koromban az Irodalomtudományi Intézet 18. Századi Osztályán dolgozván szinte olyan kapcsolatba kerültem az ott dolgozó kiváló tudóssal, a magyarországi középkor és a magyarországi latin irodalom egyik legjobb ismerőjével, mintha a tanítványa lettem volna.¹ Éppen ezért, amikor az általa és Szauder József által szerkesztett nagy tanulmánykötetbe (*Irodalom és felvilágosodás*, 1974) készítettem a honfoglalási latin nyelvű eposzokról írott tanulmányomat, és láttam, hogy szinte az összes, ebben a témakörben dolgozó költő jezsuita volt, meg mertem tőle kérdezni, hogy tulajdonképpen mik és kik állnak magukon a költőkön kívül a mögött a fordulat mögött, amely Attilát immár nem gyalázta mint barbár pogányt, a nyugat-európai tradíciónak megfelelően, hanem épp ellenkezőleg, dicsőítette – a magyar hagyománynak megfelelően – mint honszerző őst és mint példaadót. A legtömörebben természetesen Zrínyi foglalta ezt össze, így:

„Én vagyok magyarnak legelső királyja,
Utolsó világrészről én kihozója!
Én lehetek tehát magyarnak példája,
Hirét s birodalmát hogy nyujtsa szabljája.”

Tarnai azt mondta, hogy szerinte ha választ keresek erre, akkor a legjobb, ha megnézem Mindszenti Antalnak (Nagyszombat, 1687 – Kolozsvár, 1736) a nagyszombati egyetemi nyomda által 1724–25-ben kiadott kétkötetes művét a magyar történelemről, amelynek röviden idézhető, közös címe *A kereszténység védőbástyája*. Mert ha az első kötet címét idézzük teljes terjedelmében, akkor az úgy hangzik, hogy *A Keresztény Közösség védőbástyája, amelyet a vallás alapított, és amelyet a magyarok vitézsége védelmezett ötszáz éven keresztül, amelyet most erkölcsstani szempontból rajzolunk meg* (*Propugnaculum Rei-*

¹ Tarnai Andorról a Tisztelt Olvasó figyelmébe ajánlom az ő tiszteletére készült visszaemlékezés-kötetet: „Jól őrizd helyedet”. Emlékezések Tarnai Andorra, vál., szerk. Tüskés Gábor, munkatárs Bretz Annamária, a képeket vál. Kecskeméti Gábor, Bp., reciti, 2014, <http://reciti.hu/2014/2048>.

publicæ Christianæ religione conditum, Hungarorum fortitudine quinque saeculis defensum, nunc ethice adumbratum).² Tarnai szerint ugyanis Mindszenti volt a kezdeményezője a magyar történelem oktatásának a nagyszombati egyetem hallgatói számára, és gyakorlatilag mindazon későbbi nagy történészek, akik az újkori magyar történetírás megalapozói voltak, mind vagy közvetlenül tőle tanultak, vagy az ő nyomait követték. Elég csak olyan neveket emlegetni, mint a két Kazy, Ferenc és János, azután Katona István, Pray György, Schmitt Miklós. Természetesen ehhez hasznosította az őt megelőző nemzedék hatalmas dokumentumgyűjteményeit és oklevélmásolatait, amelyeket ma legnagyobb részét a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött Hevenesi-gyűjtemény tartalmaz.

Természetesen Tarnainak mint mindig, ez esetben is igaza volt, és ezért gondoltam most arra, hogy az idei Mátyás-évfordulóra megpróbálom összeszedni, hogy mit ír és miért, milyen beállításban Mindszenti Mátyás királyról. Szám szerint összesen tizennyolc helyet találtam a szövegben Mátyásról; ezeknek túlnyomó része forrás szempontjából Bonfinira vezethető vissza. Néhányat részletesebben szeretnék bemutatni, mivel a jelenlegi terjedelem ennél többet nem tesz lehetővé.

A gépies keresgélés előtt azonban le kell szögeznünk, hogy Mindszenti „ethice”, azaz erkölcsstani alapon írja le a magyar történelem fő vonalait, amelyeket egyrészt megpróbál levezetni transzcendens, vagyis Istentől jövő döntésekből, másrészt – ami a kiszemelt példákat illeti – olyan hősök jellemző mondásait vagy cselekedeteit akarja megörökíteni, akik a magyarság múltjából jó, vagy, épp ellenkezőleg, elrettentő példát mutattak erényre és bűnre. Ilyen értelemben, ha királyokról van szó, akkor egy régi, hagyományos, a görög retorikáig és történetírásig visszamenő műfajnak, a királytükörnek a műfaji követelményeit követi. Nem csoda tehát, hogy a Mátyást első helyen fölidéző szövegrészlet a IV. fejezet utolsó, azaz kilencedik alfejezetében található, és ez a fejezet pedig nem más címet visel, mint: *Milyen őrhelyekkel szilárdult meg Magyarországon a vallás (Quibus in Hungaria præsiidiis fuerit firmata religio)*. Az érvelés fővonalát Inchofer Menyhértől (Kőszeg, 1584 – Milánó, 1648), a magyar egyháztörténet-írás jezsuita megteremtőjétől veszi, aki tudniillik úgy írt a Szent István utáni korszakról – idézván Mindszenti parafrázisát –, hogy a magyarság a kereszténység fölvétele után rögtön létrehozta azokat az intézményeket, amelyekkel már virultak a sokkal régebben megtért európai nemzetek, és megteremtette azt a közérzületet is, amely megfelelt az elvárható keresztény kegyesség követelményeinek.³ Ehhez a háttérhez idéz fel példaként utána

² Vö. két régebbi tanulmányomat: *Mindszenti Antal a Zrínyiekről = Hortus amicorum*, Köszöntő-kötet *Egyed Emese tiszteletére*, szerk. Bartha Katalin, Bíró Annamária, Demeter Zsuzsa, Tar Gabriella-Nóra, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2017, 92–97.; és *Az Amade család kereszties lovag őseiről szóló genealógiai legenda – „Hun király volt, hun meg nem?” = Lelkiség és irodalom: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*, szerk. Bajáki Rita, Báthory Orsolya, Bogár Judit, Déri Eszter, Kónya Franciska, Maczák Ibolya, Szádóczki Vera, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2017, 424–427.

³ Mindszenti, *i. m.*, 29. – Inchofer jelentőségéről vö. Szabados György, *Jezsuita „sikertörténet” (1644–1811). A magyar történettudomány konzervatív megteremtőiről = Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*, szerk. Tóth Gergely, Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2014, 203–226.

Mindszenti különböző személyiségeket abból a korból, amikor az aranyalmának nevezhető igaz „legeslegkatolikusabb hitet” még nem rágta meg az „eretnek gonoszság kukaca”. István után természetesen emlegeti Andrást és Bélát, vagy a Magyarországra mint legszentebb országba menekülő, Skóciában vagy akárhol üldözött zsenge szüzeket és mártírokat. Ezért számít különösen fontosnak, hogy az összes példa közül a legutolsó éppen maga Mátyás király, akit az említett fejezet végén azért dicsér meg, mert noha egyébként korábban nagyon szerette, sőt szinte apjaként tisztelte apósát, Podjebrád Györgyöt, mégis fegyvert fogott ellene, amikor az eretnekként, illetve pontosabban a huszita kelyhesek támogatójaként elpártolt a pápától. Ennek ellenére még így is megőrzött annyit a rokont megillető kegyeletből, hogy amikor György király fiát, Viktorint elfogta, nem bántotta, sőt igen tisztességesen bánt vele. Könnyedén megállapíthatjuk, hogy Bonfini megfelelő helyéről merítette az adatot Mindszenti, és könnyen lehetséges, hogy Viktorin kiemelése a szövegben Bonfini mellett még nyilván a szintén felhasznált Galeotto Mátyásról írott könyvének is köszönhető.

Ennél sokkal fontosabbnak tekinthető a következő, vagyis V. fejezetben említett, Mátyással kapcsolatos szakasz. Ennek a fejezetnek a címe: *Hogyan árulták el egyes helyben született védelmezői Magyarországot? (Hungariæ regnum singularibus ab ortu delatum tutelaribus)*. Itt a szerző olyan történeti toposzokat, megrögzött vélekedéseket cáfol, amelyeket a magyarokra fogtak egyes szerzők. Nagyon sok szokást természetesen félreértének, mert hiszen megmaradnak olyan gesztusok vagy szokások, amelyeknek eredete valóban a pogánysághoz köthető, de semmiképpen sem lehet mai használatukat valamifajta eretnekségnek vagy istentelenségnek tekinteni. Csak két példát említ a világtörténelemből, az egyik az, hogy a velenceiek attól még keresztények, hogy a dózse minden évben eljegyzi a tengert egy gyűrűvel; noha korábban valóban azt képzelhették, hogy a tenger istenségével kötnek így szövetséget. A másik példa Niszibiszi Szent Jakab, aki nemcsak életében volt a város püspökeként annak védelmezője, mert az ostromló perzsákat egy hatalmas darázsrajt keltve kergette el a falak alól, hanem még halála után is védelmezte a várost az ellenség legnagyobb kétségbeesésére. Majd rátér a magyar példákra; itt a legneveltségesebb ráfogásnak azt tartja, hogy a magyar férfiak azért borotválják kopaszra fejüket, mert ma is büszkék arra, hogy ők milyen szép rabszolgák, hiszen ezzel azt akarják kifejezni, hogy mint ahogyan a kereszt gyalázata után Jézus csak azért is föltámadt, ők hiába borotválják, a hajuk úgyszólván kinő. (Pedig még nem is olvastak Babitsot...) Ezt a neveltségesebb ráfogást azzal hárítja el Mindszenti, hogy minden ábrázolás, amely magyar királyokról fönmaradt, szép hosszú hajjal mutatja őket, de nem azért, mert kételkedtek volna Jézus feltámadásában. Mátyás királynak például gyönyörűsége hosszú sörénye van azon a freskón, amely a római virágpiacon látható, valamint azon az életnagyságú lovas szobrán is, amely a bécsújhelyi vártemplomban áll.⁴

A római adatra vonatkozó szöveget jobb, ha latinul is idézzük: „ita Romana Matthiæ Corvini erecta in Campo Floræ, quamvis militari specie, cæsariem exhibet” (magyarul: „ugyanígy Corvin Mátyás római képe, amely Flóra mezején áll, noha katonaruhában van, mégis dús hajkoronát visel).” Szerencse, hogy a szövegbe beolvaszítja ezt az idézetet, mert így meg lehet állapítani, hogy eddigi

⁴ Mindszenti, *i. m.*, 46–47.

tudomásunk szerint ez a *legelső magyarországi említése* a sokáig Mantegnának tulajdonított, Mátyást az eretnokség és a pogányság ellen küzdő Szent György-szerű lovagként ábrázolt freskónak, amely sajnos valamikor a 18. század folyamán elpusztult, de több másolata is megmaradt, és a művészettörténészek régi kedves témája mind a kép attribúciója, mind sorsa. A rá vonatkozó források közül a legrégebbi Paolo Giovióé, ugyanis ő írja azt, hogy a saját ablakából a Campo de' Fiori túloldalán látta ezt a képet, amely a tér és a Via dei Pellegrini sarkán lévő palotára volt fölfestve. És pontosan Giovio (vagy latinosan Jovius) az a történetíró, aki az összes forrás közül egyetlenként emlegeti Campus Floræ-nak, azaz Flóra istennő mezejeként a teret, amelyet a többi forrás és a mai névhasználat is „virágok mezeje”-ként, azaz Campo de' Fioriként hív.⁵

A Mindszenti által emlegetett másik Mátyás-ábrázolás szintén rendkívül érdekes: ez is első hazai említése annak a valószínűleg Verocchio valamelyik tanítványa által faragott szobornak, amelyet Mátyás akkor állíttatott fel fogadalmi ajándékként, Olaszországban elterjedt szokást utánozva, a bécsújhelyi Szent György-tempomban, amelyet másképpen Vártemplomnak is hívnak, amikor diadallal bevonult a városba III. Frigyes ellen viselt háborúja során 1487 után valamikor. A szoborról annyit lehet tudni, hogy 1769-ig meg is volt, azután megsérült, eltávolították, de ruháit, amelyek Mátyás eredeti ruhadarabjaiból voltak szabva és összeállítva, megőrizték, és a legutolsó adatok szerint ma is megvannak a bécsújhelyi helyőrség katonai múzeumában.⁶

⁵ „Effigies eius armata equestris, luculentissime depicta Romæ, in Campo Floræ, contra podium cubiculi mei in Angulo Laurentiamæ domus spectatur, ad quam arridet altera perisimilis Andree Mantiniæ manu picta, quæ in musæo nostro conspicitur.” Paulus Jovius, *Elogia virorum bellice virtute illustrium veris imaginibus supposita*, Florentiæ, 1551, 159.; magyar fordítása Szentmártoni Szabó Géza tanulmányában olvasható: Szentmártoni Szabó Géza, *Mátyás király egykori lovas képe Rómában, a Campo de' Fiori sarkán*, Jelenkor, LVII(2015), 583–590, 583. Magyarul így hangzik: „Az ő [Mátyás király] fegyveres lovas képmása, a legpompásabban lefestve, Rómában, a Campo de' Fiorin, szemközt a szobám erkélyével, egy a San Lorenzónál lévő ház szegletén látszik, amelyhez jól illik egy másik, nagyon hasonló, Andrea Mantegna keze által festett képe, amely a mi múzeumunkban megismerélhető.” – Vö. Balogh Jolán, *Mátyás király arcképei = Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára*, I–II, szerk. Lukinich Imre, Budapest, Corvin Mátyás Magyar–Olasz Egyesület – Franklin Társulat, 1940, I, 435–548.; Uő, *Mátyás király és a művészet*, Budapest, Magvető, 1985; Klaniczay Tibor, *A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mítosz*, Irodalomtörténeti Közlemények, LXXVIII(1975), 1–13; Dániel Pócs, *L'affresco di Mattia Corvino a Campo de' Fiori. Quesiti stilistici e iconografici*, Arte Lombarda, nuova serie, 139(2002)/2–4, 101–109.; Uő, *Mátyás király elpusztult freskója Rómában = Mi végre a tudomány? Fiatal Kutatók Fóruma*, 1 (2003), Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 2004, 85–112.; Florio Banfi, *Magyar emlékek Itáliában*, bővített, átdolgozott kiadás, szerk. Kovács Zsuzsa, Sárközy Péter, Szeged, 2005, 268–269. (*Casa in Campo dei Fiori*); Pattantyús Manga, *A török kérdés a XV. században Róma egyik közterén. Az elpusztult Mátyás-lovaskép megrendelésének lehetséges alternatívái*, Orpheus Noster, III(2011)/2, 27–37.

⁶ Balogh Jolán, *Mátyás király arcképei*, 474–498. Vö. Uő, *Mátyás király és a művészet*, 259–260. – A szerző itt nagyon találóan jegyzi meg, hogy e szobor stílusát és rendeltetését tekintve – az utóbbi természetesen az ex voto volt – „az olasz renaissance egyik korai előőrsé lehetett a teljesen góttikus szellemű osztrák városban”.

Mindszentiről látszik, hogy minden létező pozitív és megfogható írott vagy tárgyi bizonyítékot fel akar használni a magyarság ellen elterjedt külföldi torzítások és ráfogások visszaverésére. Ez kiderül világosan ebből a fent idézett passzusból is, mert Mátyás két ábrázolása után visszatér a magyar történelem joggal vagy jogtalanul negatív figuráinak jellemzésére, így például Péter királyra vagy Kun Lászlóra, de végül hosszú és elegáns csatangolás után, számba véve még a külföldi Mária-kegyhelyekre tóduló magyar zarándokok tömegének kopaszságát vagy hajasságát is, megállapítja – egyébként mai ismereteink szerint helyesen –, hogy a kopaszság mint férfidivat Mohács előtt nem létezett Magyarországon, és később sem a pogányságba való visszatérés vagy a kereszténységgel való szembefordulás jele volt, hanem azé a szolgaságé, amelybe a törökök a magyarokat taszították, akik között persze akadtak olyanok is, akik előmenetelt remélve utánozták elnyomóik divatját.⁷

Mindszenti alapos gyűjtőszövevényére mi sem jellemzőbb, mint a következő példánk, a mű VII. fejezetének ötödik alfejezetéből. A fejezet címe: *A magyar korona eredete, használata és fennmaradása (Coronæ Hungaricæ origo, usus, conservatio)*.⁸ Az ötödik alfejezetben annak a tételnek az igazolására használja fel a rá következő hosszú, Mátyás királytól származó idézetet, hogy a mindenkor-i magyar királyok függtek, mivel választás útján kerültek hatalomra, a választáson szavazó főurak véleményétől, akik viszont egyedül azt a vérvonalat vették komolyan, amely Szent Istvántól származott. Bebeszólást vagy tekintélyért nem fogadtak el a szomszéd országoktól vagy uralkodóktól, akkor se, ha azok erővel léptek föl, és akkor se, ha tekintélyükre hivatkoztak. Ezt a következő példával illusztrálja: „a szomszédoknak akár hatalmát, akár tekintélyét annyira jogon kívüli dolognak tekintették, hogy Mátyás, a királyok legvitézesebbje noha a cseh királyság miatt kötelék fűzte a választófejedelmekhez, teljesen nyílt kifejezésmóddal és irállal így válaszolt a birodalomból érkező levelekre: *Ami pedig azt illeti, hogy úgy írnak nekünk, hogy Frigyes Császár a mi Urunk, mi pedig neki alattvalói vagyunk: úgy hisszük, hogy a szent római birodalomból nem akad senki, aki ne tudná, hogy mi csupán a cseh királysággal és választófejedelemséggel, nem pedig más címen vagyunk neki lekötelezve, mivelhogy az biztos, hogy mi Csehország szempontjából felettesünknek és Urunknak ismerjük el őt, és így mint olyat mindig tiszteltük is, olyannyira, hogy senki se tudna minket azzal megrágalmazni, hogy ezen királysággal kapcsolatban valaha is valamilyen módon megsértettük volna az ő fenségét. Ami viszont Magyarország királyságát illeti, az mindig szabadon létezett, és soha semmiféle köze nem volt a birodalomhoz, és ezért noha méltósága okán elismerhetjük, hogy a Császár rangban fölöttünk áll, észérvekre támaszkodva ami viszont az uralkodás [dominium] ügyét illeti, abban bizony vele teljesen egyenlőnek valljuk magunkat. A szabadságnak ez a joga, hogy tudniillik senkinek nem voltunk alávetve, az már a magyar királyság megalapítása óta így volt, és mind a görög, mind a latin császárok számára a lehető legteljesebben ismert volt.”⁹*

⁷ Mindszenti, 49.

⁸ Mindszenti, 64–77.

⁹ „Viciorum aut potentiam aut auctoritatem adeò extra jus habebant, út Matthias Regum fortissimus, quamvis ob regnum Bohemicum Septemviris devinctus, rotundò tamen ore &

Véleményem szerint érthető, hogy egy ilyen szöveget igen mérsékelt örömmel olvasott volna az éppen uralkodó III. Károly király és egyúttal VI. Károly néven német-római császár, és azt hiszem, hogy az ő utódai sem törtek volna ki örömmámorban, hogyha megtudják, hogy Mátyás nevű ebadta elődjük ilyen csúnyán mert beszélni az őspapával, III. Friggyessel. Nem csoda tehát, hogy Mindszenti néhány óvatosabb utóda, akik a Kelcz Imre nevével jelzett nagyszombati, kassai és kolozsvári nyomdahelyű Mátyás-levélgyűjteményeket adták ki a 18. század folyamán, ezt a levelet érthető módon nem vették fel az általuk kiadott kötetekbe.¹⁰ Először csak Fraknói Vilmos adta ki, pontosan azonos szöveggel, mint amelyet Mindszenti szőtt bele előadásába.¹¹ Szekfű Gyula annyira döntő fontosságúnak tartotta az itt megfogalmazott, magyar önállóságra hivatkozó érvelést, hogy a Hóman–Szekfű harmadik kiadásának második kötetében a következőt írja: „Mikor cseh királlyá s egyúttal német birodalmi választófejedelemmé lesz (legalább névleg), ezt a minőségét élesen elválasztja magyar királyi méltóságától: ő csak mint cseh király van alája rendelve a császárnak, és bármennyire magasabb is méltóság dolgában a császár a többi fejedeleminél, Magyarország mindenkor szabad volt és soha kapcsolatban nem állott a birodalommal, s ehhez képest, vonja le a következtetést: »uralom, domínium dolgában egyenlők vagyunk a császárral, mégpedig oly egyenlők, hogy semmit sem tartunk tőle, nem is félünk, és soha nem is fogunk félni tőle«. A császárral ő nem mint cseh király háborúskodik, hanem mint magyar király, mert »mi szabad királya vagyunk Magyarországnak, mely a római birodalomnak nincsen alávetve.«”¹²

Láthatjuk tehát a Fraknói által közölt szövegből, illetve az azt a Mindszenti-féle változatnál hosszabban idéző Szekfűnél, hogy biztos, ami biztos, azért Mindszenti is inkább megelégedett a darazsakkal és nem akart rögtön a szarkofágból átmenni szentté, tudniillik a legerősebb mondatot, amely fölfogható

calamô ad imperiales literas reposuerit: *Quod scribitur nobis Cæsarem Fridericum esse nostrum Dominum, & nos ei esse altè obstrictos: credimus neminem esse ex S. Romani Imperio, qui nesciat nos sibi de regno Bohemiæ & Electoratu tantum, & non de alio esse obligatos, quem certè nos de regno Bohemiæ tanquam superiorem & Dominum recognoscimus, & ita semper observabimus. út nemo inficari possit nos de eo regno in ullo unquam majestatem suam offendisse. Verùm ex hoc regno Hungariæ, quod semper liberum exstitit, & nihil unquam cum imperio habuit, quamvis ratione dignitatis superiorem esse Cæsarem censeamus, ratione tamen dominij pares nos illi arbitramur. Quod quidem jus libertatis quam nulli obnoxium fuerit, ab instituto jam inde Hungariæ regnô Græcis atque Latinis Imperatoribus est quam quod maximè vulgatum.*” Mindszenti, 68.

¹⁰ Az első gyűjtemény: *Epistolae regis Matthiae Corvini, Cassoviae, 1743, I–IV.*

¹¹ Fraknói Vilmos, *Mátyás király levelei, Külügyi osztály, 2 kötet, 1893–1895, Budapest, MTA, nr. 96, II, 167–179.* – Ez a szövegközlés a drezdai állami főlevéltárban őrzött német és latin nyelvű változaton alapszik, dátuma 1481. október 26-a.

¹² Szekfű Gyula, *A magyar renaissance állam* = Hóman Bálint és Szekfű Gyula, *Magyar történet, harmadik, változatlan kiadás, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1936, Harmadik könyv, II. rész, 465–649, 482–483.* – Szekfű egyébként lábjegyzetben még hozzáteszi (*i. m.* 641–642.), hogy a Fraknói által közölt levél német párdarabja, amelyet Mátyás Albrecht szász herceghez írt, gyakorlatilag teljesen megegyezik a Drezdában őrzött szövegváltozattal.

úgy is, mint a leggorombább sértés a császárral szemben, azt azért nem idézi, hanem csak tartalmilag összefoglalja a saját szavaival Magyarország teljes és különösen a birodalom tekintetében komolyan veendő függetlenségét.

Ha az előbb esetleg megütöztünk volna azon, hogy Mindszenti felfogásában a választott királyság legfőbb jellemzője a Szent István-i vérvonal követése, és esetleg arra gondoltunk, hogy ebbe hogyan illenek bele Róbert Károly, Nagy Lajos vagy Zsigmond, nem beszélve a még csak nem is uralkodóházból származó Mátyásról, akkor megnyugodhatunk, mert egyértelmű, hogy Mindszenti a Szent István-i vonalat úgy határozta meg, hogy az nem egyéb, mint a kereszténységhez és egyúttal az ország függetlenségéhez való feltétel nélküli ragaszkodás! Ehhez képest a származás lényegtelen. Ez a legjobban megint egy Mátyással kapcsolatos helyből derül ki, vagyis a XI. fejezet tizenegyedik alfejezetéből. A fejezet címe: *Magyarország többi rendjének politikai formája (Forma politica reliquorum ordinum Hungariæ)*.¹³ A „többi”-t úgy kell érteni, hogy az előző fejezetben a papsággal, tehát a klerikusokkal foglalkozott a szerző, most pedig a főnemességgel, tehát az ország báróival, illetve a nemességgel. Hallatlanul izgalmas, mert nem csupán igen részletes archontológiát ad, vagyis felsorolja azokat a rangokat és címeket, amelyeket Szent Istvántól kezdve és a középkorban egyre terebélyesedve elérhettek az egyes főurak, illetve köznemesek is, akár a megyék vagy a tartományok irányításában, akár a királyi udvarban. Szerepelteti is természetesen a vránai perjeltől kezdve a fraknoi várat építő Esterházyakig, Pálffyakig, Csákyakig az összes nevezetes famíliát. Igazi csattanónak azonban természetesen Mátyást tartogatja, akiről a következőt írja: „Ugyan mit ártott az Hunyadi Mátyásnak, hogy egy száműzött atyától született Kolozsvárott, és a szülőházában [azaz: nem iskolában! Sz. L.] végezte latin tanulmányait?! Vagy vajon a bécsi és prágai rabsága miféle árnyékot vetett volna rá?! Sőt inkább a lehető legnagyobb fényt! Mit vont le érdemeiből testvéreinek, Lászlónak keserű halála?! Hacsak nem azt, hogy örökre emlékeztek őrá, Mátyásra azonban királyság várt, és ennek megvilágítására királyi jelleméből még a börtön rácsain keresztül is égő fénysugár ragyogott ki.”¹⁴

¹³ Mindszenti, 121–131.

¹⁴ „Quid enim Matthiæ Corvino ab exule Claudiopoli parente, ut in natali domo carmen explicat, nasci obfuit? quid Viennensis aut Pragensis captivitas umbrarum attulit? lucis imò plurimum; quid acerbus frattis Ladislai casus? nisi perpetuum hujus apud suos desiderium, illi etiam regnum, ad quom illustrandum per carceris rimas indolis regjæ radij emicabant.” *Uo*, 130. – Különösen érdekes, de végső soron érthető az is, hogy a kormányzói rangját veszített Hunyadi Jánost a nagyobb hatás kedvéért „száműzött”-nek nevezi, valamint hogy utal Mátyás iskolázottságára. Hallgatlanul finom kifejezés a „carmen explicare”, mert ez egybevág azzal, amit egyébként is tudunk Mátyásról, hogy körülbelül tízéves korában már olyan jól tudott latinul, hogy tolmácsolni tudott apjának külföldiekkel latin nyelven folytatott tárgyalásain. A „carmen explicare” Martialisból származó, igen ritka kifejezés, és annyit jelent, hogy ‘megmagyarázni, befejezni az eposzt’, magyarul: végigolvasni és értelmezni Vergiliust! Nagyon jó volna tudni azt, hogy a mellett a lappangó levélmásolat mellett, ahonnan a választófejedelmekhez írott levél idézetét vette Mindszenti, nem volt-e ott annak a másik Mátyás-levélnek a másolata is, amelyet Pomponio Letóhoz írt, és amelyben elmondja, hogy már gyerekkorában nagy örömmel olvasta Silius Italicus eposzát. Vö. e sorok írójától: *Harmóniára teremtve (Mátyás király és Silius Italicus)*,

Lássunk végül egy rendkívül tanulságos szakaszt, amely Attiláról szól. Ez a tizenharmadik fejezetből való, amelynek címe: *A magyar lélek és a szabadság szeretete (Ingenium Hungarorum, & libertatis amor)*.¹⁵ Megint csak visszanyúl Inchoferhez. „A magyarok lelkülete alkalmas arra, hogy az összes, a legszen-
tebbek közé tartozó dolgokat befogadja; alkalmas lelkük arra is, hogy művelje a tudományokat [...] a magyarok nem voltak annyira barbárok, hogy ne törőd-
tek volna a törvényekkel, aki ismeri a történetírókat, az könnyen felfogja, hogy lelkületük kezelhető volt és tárgyalóképes. Az is kiderülhet egyértelműen, hogy egyáltalán nem voltak olyanok, akiknek fogalmuk sincs az ISTENről, hanem az a helyzet, hogy az Ő megismerésére saját vallást alkottak, ami teljesen sosem égett ki szívékből. Ezt eléggé bizonyítja Attilának azon elbizakodott, de sajátos szellemességet nem nélkülöző gőgje, hogy saját magát a bűnök bosszúállójának és az emberi dolgok igazságos bírójának tekintette, és ennél fogva olyan tekintélyre tett szert, hogy mintegy ISTENT helyettesítő bosszúállóként hírlelte magát már jó előre. Ha mégis ilyen volt az ő derekasságuknak a kezdete, akkor ki kételkednék abban, hogy az lelkületük ugyancsak képes volt később a tan egész szerkezetét megismerni, hogy az [ti. a kereszténység – Sz. L.] bennük elfoglalhassa nemes trónját, azaz: kegyesség az övéik és a haza iránt, a barátság a derús válfaja, az igazságosság, a vitézség és a mérsékeltség összes díszes tulajdonsága [...]”¹⁶

Ennek a fejezetnek a folytatása még elképesztőbb, mert eddig csupán azt mondta, hogy a nyugati történetírók által és a magyar történetírók egy részénél is ördögi barbárnak ábrázolt Attila tulajdonképpen a valódi istenkép szikráját hordozta kebelében, amikor Isten ostorának állította be magát, tehát a kereszténység befogadására a pogány magyarok lelke mintegy már előkészült. (Akárhogy is történt, a gondolat maga azonos Zrínyi két Attila-epigrammájának tagolásával és üzenetével, amely egyébként teljességgel egybevág azzal, amit Attiláról a *Mátyás király életéről való elmélkedésekben* írt: Attila egykor Isten ostora volt, utána azonban, mind a mai napig, és a jövőben is, a magyarság példaképe.¹⁷) Rögtön ezután azonban rátér, forrásként Thuróczy Jánost és Bonfini használva, hogy a Mátyás király halála utáni királyválasztáson a váradi püspök, Filipecz János azzal érvelt II. Ulászló megválasztása mellett – vagyis

Szeged (A város folyóirata), 21/1, 2009. január, 16–18.; olvasható még az alábbi kötetben: *Harmóniára teremtve. Tanulmányok Mátyás királyról*, Budapest, Lucidus Kiadó (Kisebbség-kutatás Könyvek).

¹⁵ Mindszenti, 142–151.

¹⁶ „Hungaros indolem suscepisse ad omnia sanctissima idoneam; ingenium scientiis aptum [...] Hungaros non adeò barbaros fuisse, ut legum insolentes essent, qui historias legerit, ex tractabili ingenio facilè deprehendet, nunquam út omnino DEI expertes essent; verùm ad ejus cognominatum vellet, quod nisi ex cognitione veri DEI ulciscendo occupasse præ se serebat. Quod si tandem erat omnis initium probitatis, quis ambigat ingenium illos hausisse ad structuram reliquam capacissimum, út in illis nobilem invenerit sedem, pietas in fuos & patriam, amicitiae jucundum genus, justitiae, fortitudinis, temperantiae decora universim omnia [...]” Mindszenti, 142–143.

¹⁷ Vö. Gróf Zrínyi Miklós *Elméltedések Mátyás királyról*, s. a. r. Kovács Sándor Iván, Kulcsár Péter, Budapest, Magyar Bibliofil Társaság, 1990.

tulajdonképpen a Habsburgok ellen –, hogy szép, szép a cseh lélek és a cseh szellem, de a magyaroké még szebb, mert a cseheknél jobban hajlik a komoly tudományok művelésére, és kevésbé a piperészkedésre. Tehát tulajdonképpen azt állítja Mindszenti, hogy a Mátyásban legpregnansabb formáját nyert magyar lélek valamiképpen folytatódott egészen addig, amíg a mohácsi vész után a magyarság rabigába nem dőlt. Ezek szerint az Attila által elkezdett országépítés Mohács előtt, amely Mindszenti példázatgyűjteményének és a királytükör mintájára talán nemzettükörnek nevezhető művének a szemlélete szerint Mátyásban tetőzött, és ha nem jön a katasztrófa, akkor szervesen a mátyási irányban fejlődött volna tovább. Tehát megmarad ugyan Szent István semmivel sem helyettesíthető tettének, a Szent Koronával szimbolizált krisztianizálásnak a történelmi jelentősége, de ez csupán azt váltja valóra, amit jóval régebben elkezdett a még pogány nem-szörnyeteg, aki nemcsak tanulékony volt, hanem zseniális is; Szent István az ő igaz unokája, Mátyás pedig mindezt ráadásul oda is dörgöli még a császár orra alá.

Érthető tehát, hogy Mindszenti gondolatainak hunokról és Habsburgokról nem azok a jezsuiták voltak a meghallói és kifejlesztői,¹⁸ akik történelem helyett inkább az akkori tudományos szocializmussal, vagyis hitvédelemmel és egyéb komoly tudományokkal foglalkoztak, ami általában püspöksüveggel szokta kecsegtetni az elvtársakat. Át is helyezték Kolozsvárra, ahol ördögi furfang folytán Ceaușescu halála után újra folyik jezsuita novíciusképzés, ám románul.

¹⁸ Vö. e sorok írójától: *Hunok és jezsuiták. Fejezetek a magyarországi latin honfoglalási epika történetéből*, második, javított és bővített kiadás, Budapest, Nap Kiadó, 2018.